

Hé, hoe gaat het met jou???

*Kinderen en de gevolgen van de Covid -19 crisis.
Investeer in een gezonde toekomst voor kinderen,
juist nu!*

INHOUD

Inleiding	3
Gevolgen van de Covid-19 crisis op kinderen	3
<i>Psychische gezondheid</i>	3
<i>Cognitieve ontwikkeling</i>	4
<i>Leefstijl</i>	5
<i>Collateral damage</i>	5
Aandacht voor preventie, juist nu	6
Wat vraagt dit van gemeenten?	7
<i>Signaleren versterken</i>	7
<i>Afgestemd preventief aanbod jeugd</i>	7
<i>Integraal samenwerken</i>	7
<i>Gezonde leefomgeving</i>	7
<i>Inclusief jeugd/jongerenbeleid</i>	7
<i>Investeer in kennis</i>	7
Literatuur	8

14 oktober 2020

Ilse Schramel, arts M&G
KEC team jeugd GGD regio Utrecht
Mail: ischramel@ggdru.nl

Inleiding

De impact van de Covid-19 crisis voor kinderen wereldwijd is groot. Miljoenen kinderen raken door *lockdowns*, scholensluitingen, economische neergang en bezwijkende zorgsystemen verstoken van voldoende voeding, onderwijs, veiligheid, vaccinaties, medicijnen, gezondheidszorg en, meer in algemene zin, een open toekomst. In Nederland is tijdens de Covid-19 crisis het aanbod van zorg aan kinderen op grote gebieden afgeschaald of in andere vorm geboden.

Jeugdgezondheidszorg zag tijdens de lockdown alleen de zuigelingen, vooral voor de screenings na de geboorte en de eerste vaccinaties. Voor alle overige leeftijden lag de focus gedurende de lockdown met name op kinderen in kwetsbare omstandigheden en op kinderen met een beperking of aandoening. Omdat de pandemie - en de gevolgen daarvan - hen naar alle waarschijnlijkheid harder raakt.

JGZ professionals hebben zich samen met gemeenten, scholen, wijkteams (sociale teams), samenwerkingsverbanden, veilig thuis en andere partners ingezet om kinderen in kwetsbare situaties in beeld te houden en passende ondersteuning te bieden (zoals het creëren van mogelijkheden om thuisonderwijs te volgen, veiligheidsafspraken, etc.). Veel professionals die met kinderen werken, hebben gezien dat de maatregelen kinderen hard hebben geraakt. De vraag is nu wat leren wij hiervan en wat is er nodig voor een "gezonde toekomst" van de kinderen?

Gevolgen van de Covid-19 crisis op kinderen

Over de gevolgen van de Covid-19 crisis op kinderen is nog veel onduidelijk. Veel onderzoek is nog gaande, maar we hebben een eerste beeld van de gevolgen van deze crisis op psychische gezondheid van ouders en kinderen, cognitieve ontwikkeling, leefstijl en collateral damage.

Psychische gezondheid

Kijken wij naar het verleden om te leren van eerdere crises, bijvoorbeeld naar de psychische impact van de Spaanse griep, dan laat Noors onderzoek zien dat het aantal aan de griep toegeschreven GGZ opnames in die tijd (*asylum hospitalizations*) ruim zeven keer hoger lag in de jaren na de griep dan daarvoor (Mamelund 2010).

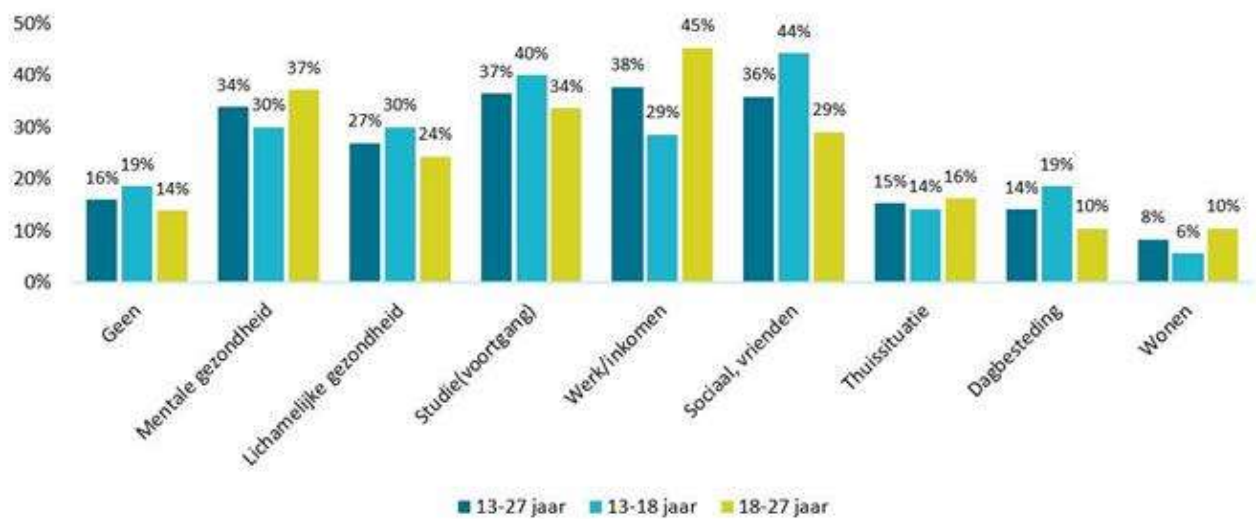
Uit zowel de nationale als de internationale literatuur blijkt dat werkverlies en werkonzekerheid een grote invloed hebben op de psychische gezondheid. Het SCP concludeerde dat mensen die in de crisis van 2008 hun baan verloren een verminderd welbevinden ervoeren en een groter risico liepen op psychische problematiek (Vrooman 2009).

Angst, stress en (ernstige) somberheid als gevolg van de crisis of maatregelen werd in april en mei 2020 door grofweg een derde van de ondervraagde inwoners ervaren (Engbersen en Wentink 2020; RIVM en GGD GHOR 2020).

Een recente studie van Unicef, Geluk onder druk, liet zien dat jongeren in Nederland nog steeds erg tevreden zijn, maar wel veel druk van school ervaren (Kleinjan et al. 2020). Onderzoekers verwachten dat angst voor een leerachterstand door de Covid-19 crisis op school kan zorgen voor extra stress.

Het NJI ondervroeg kinderen/ jongeren naar de impact van de Covid-19 crisis in de "Ik praat mee" vragenlijst. 94 procent van de kinderen tussen de 8 en 12 jaar benoemen dingen die ze niet leuk vonden aan de afgelopen tijd bijvoorbeeld dat ze opa en oma niet konden zien, afstand houden niet leuk is of bang waren voor corona. 76 procent van de kinderen die de vragenlijst invulden vonden de afgelopen tijd soms toch ook positief. Bijvoorbeeld dat het rustiger in de klas was, en dat ze meer tijd met hun ouders hadden. Jongeren tussen de 13 en 27 jaar maken zich onder andere zorgen over hun studie, werk en mentale gezondheid.

Percentage jongeren dat aangeeft zorgen te hebben in beeld:

Ook uit onderzoek uit de UvA bleek dat 50% van de kinderen aangeeft dat COVID-19 hun stemming negatief heeft beïnvloed.

Uit onderzoek door de kinderombudsman bleek dat kwetsbare kinderen en jongeren (met problemen in de thuisituatie en/of problemen in de eigen ontwikkeling) meer onder de coronamaatregelen lijden. Door hen werd aangegeven dat er onder andere thuis meer ruzie was dan voorheen. Ook werd gezien dat de coronatijd voordelen heeft voor de gehele groep en de kinderen en jongeren uit kwetsbare groepen. Er was minder stress, de school kon in eigen tempo gedaan worden en er was meer vrije tijd. Kinderen en jongeren uit de gehele groep gaven aan dat ze het fijn vinden hun ouders vaker te zien. Een deel van de kinderen en jongeren uit de kwetsbare groep noemde als voordeel dat ze minder jeugdzorg hadden, waardoor veel stress wegviel en het thuis moeten blijven een verademing was.

Bij de kindertelefoon steeg in de 1^e golf het aantal chats met 29%. Uit de steekproef van chats in coronatijd bleek dat er drie groepen waren: kinderen die zich los van corona eenzaam voelden (51%), kinderen die zich al eenzaam voelden vóór de coronaperiode maar waarbij deze periode dit gevoel verergerde (23%) en kinderen die zich eenzaam voelden specifiek door corona (26%).

Het Verwey-Jonker Instituut en Augeo deden onderzoek naar huiselijk geweld bij 159 gezinnen voor en na de *lockdown*. Gezinnen die een jaar nadat zij in beeld zijn gekomen bij Veilig Thuis vanwege huiselijk geweld werden bevroegd. De onderzoekers bekeken of er verschil was in de antwoorden van de gezinnen die bevroegd werden voor (in januari/februari), tijdens (maart) en na (juni) de *lockdown* vanwege corona. Hoewel tijdens alle drie de tijdstippen nog veel sprake was van geweld, was dit niet significant toegenomen tijdens en na de coronacrisis. Anderzijds was het ook niet afgenomen.

Cognitieve ontwikkeling

Door het sluiten van de scholen tijdens de *lockdown* zijn er leerachterstanden bij kinderen ontstaan. Leerachterstanden als gevolg van verschillen tussen scholen, materiele beschikbaarheid en mogelijkheden aan ouders om les te geven.

Uit een peiling van de Algemene Vereniging van Schoolleiders (AVS) onder 726 schooldirecteuren blijkt dat het niveau van 60 procent van de leerlingen gelijk is gebleven, bij 18 procent is er een kleine achterstand en 13 procent is er juist op vooruit gegaan. Uit onderzoek van de Universiteit van Amsterdam is gebleken dat hoogopgeleide ouders (met een afgeronde hbo-of wo-opleiding) zelf vaker en beter in staat zijn hun kind te helpen bij het thuisonderwijs dan ouders met een lager opleidingsniveau. Niet alleen het opleidingsniveau van de ouders maar juist de omstandigheden thuis (armoede) blijken ook enorm van invloed. Het regelen van laptops voor kinderen heeft pas effect als er ook internet is en kind thuis ruimte heeft om thuis te leren.

Uitvraag door de NOS onder MBO's laat zien dat van de 26 ondervraagde instellingen 14 MBO's meer studievertraging verwachten. Negen MBO's denken dat er meer studenten dan normaal zullen uitvallen. De scholen kondigen aan dat ze er alles aan gaan doen om vertraging en uitval zoveel mogelijk te beperken, vooral door middel van heel veel persoonlijke aandacht en ondersteuning.

Leefstijl

Er ontbreekt representatief onderzoek naar roken en alcoholgebruik tijdens corona. Wel wordt in meerdere onderzoeken geconcludeerd dat er in de jaren na de uitbraak van het SARS-virus een toename was in (problematisch) alcoholgebruik onder een deel van de bevolking (Lau et al. 2005; Wu et al. 2008).

Op basis van flitspeilingen komt een globaal beeld naar voren: een deel van de ondervraagden is minder gaan bewegen (vooral kinderen), een minderheid is slechter gaan slapen en een grote meerderheid behield zijn of haar gebruikelijke voedingspatroon.

Door onderzoekers van het Maastricht UMC+ is een onderzoek gedaan naar de invloed van de coronamaatregelen op de leefstijl van kinderen. Eerste resultaten van het onderzoek bij een groep van 189 kinderen laat zien dat de kinderen gemiddeld een uur minder per dag bewogen en 45 minuten meer zaten. Voldeed vorige zomer nog 64 procent aan de beweegnorm (een uur per dag met matige intensiteit bewegen), tijdens de coronacrisis was dat nog maar 20 procent.

De vraag is of de kinderen die minder zijn gaan sporten en minder bewegen ook een toename in het lichaamsgewicht laten zien. Bij het onderzoek van het Maastricht UMC+ rapporteerden kinderen en ouders dat een op de vijf kinderen in gewicht was aangekomen en dat van de kinderen met overgewicht of obesitas dit 40 procent was. Middels een *Quickscan* in Nederland naar het eetgedrag tijdens de *lockdown* heeft het Voedingscentrum een onderzoek laten uitvoeren waarbij in totaal 1030 Nederlanders van 18 jaar en ouder hebben mee gedaan. Van de ondervraagden is 83% niet anders gaan eten, 14% is vaker gaan eten en 22% is meer gaan snoepen. Ook werd gerapporteerd dat 17% meer groenten en fruit is gaan eten om de weerstand te willen verhogen. Een interessante bevinding van deze *Quickscan* is dat 20% van de gezinnen met kinderen meer groenten en fruit hebben gekocht, daarentegen is 11% meer ongezonde producten gaan kopen en is 18% meer zelf gaan bakken en frituren.

Collateral damage

Door de crisis is de standaard zorg in ziekenhuizen en jeugdgezondheidszorg (JGZ) een aantal maanden afgeschaald. Vanaf het moment dat er een oproep onder kinderartsen werd gedaan om incidenten rond vertraagde medische zorg rond kinderen te melden, werden er tot begin juli 50 meldingen gedaan betreffende zowel *patient's delay* als *doctor's delay*. Dus zowel mensen die zich te laat met klachten van hun kinderen melden als artsen die te laat kinderen instuurden omdat ze klachten niet herkenden. Nadere signalering van deze *collateral damage* is van groot belang om verdere schade in de toekomst te voorkomen. Bij een tweede golf en/of *lockdown* dient er geen twijfel of terughoudendheid te zijn om kinderen in te sturen en *live* te zien.

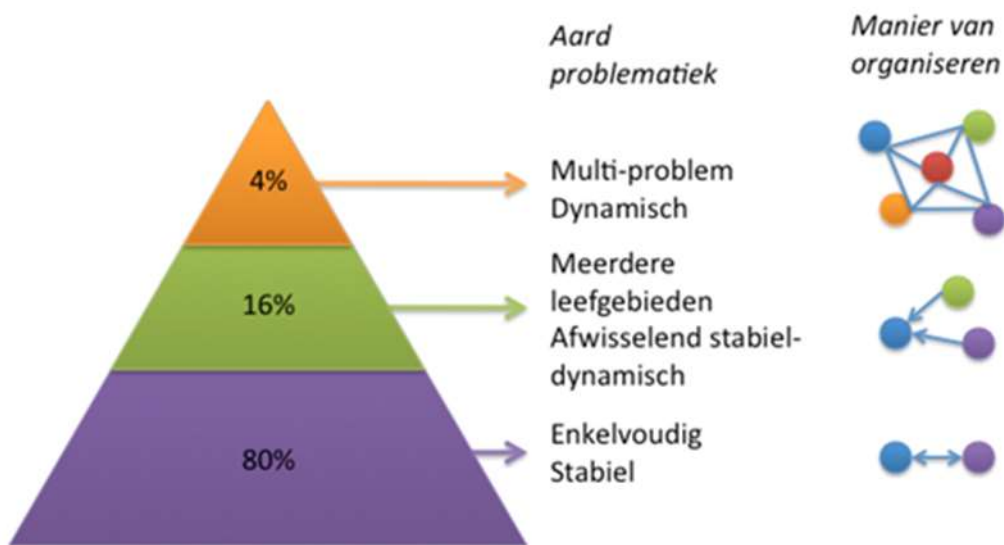
De JGZ biedt preventieve zorg en signaleert problemen op gebied van gezondheid of ontwikkeling van het kind. Binnen de JGZ zijn bijvoorbeeld kinderen met een lui oog vertraagd gesignaleerd. Wij verwachten andere medische zaken met vertraging te signaleren zoals hartafwijkingen en spraaktaalontwikkelingsproblematiek. Het gevolg hiervan kan zijn dat er een meer ingrijpende (para)medische behandeling nodig is met negatieve impact op de uitkomst. Het later signaleren van ontwikkelingsproblemen heeft juist bij kinderen grote impact, omdat kinderen leeftijdsgebonden fysieke, psychische en sociale ontwikkelingsdoelen hebben. Indien ontwikkelingsproblemen te laat worden gesignaleerd is bijsturen van de ontwikkeling soms niet meer mogelijk. Op tijd signaleren zorgt voor het voorkomen van negatieve gevolgen op latere leeftijd waardoor een kind minder goed mee kan doen in de samenleving. Op de lange termijn we hierdoor ook

gevolgen op gemeenteniveau rondom ondersteuningsvragen binnen de jeugdhulp, ernstigere vormen van opvoedproblematiek en zorgen rondom veiligheid van kinderen.

Aandacht voor preventie, juist nu.

De laatste jaren gaat het in Nederland gemiddeld met 80% van de gezinnen goed. Zij hebben soms enkelvoudige problemen, maar die zijn over het algemeen te overzien of te verhelpen. Circa 16% van de gezinnen heeft problemen op meerdere leefgebieden. Deze gezinnen krijgen meerdere vormen van hulp, en redden het daarmee. Bij 4% van de gezinnen is sprake van multi-problematiek.

Piramide van opvoedproblematiek met verdeling naar aard van de problematiek.

De verwachting is dat komende jaren de psychische problematiek onder volwassenen en kinderen/jongeren toeneemt. De GGZ en jeugdhulp zijn onvoldoende toegerust voor een toename van de vraag. Voor de COVID-19 crisis waren er al hardnekkige wachtlijstproblemen en zijn er onvoldoende passende behandelingen voor bijvoorbeeld jongeren met complexe psychische multi-problematiek beschikbaar (GGZ Nederland 2020).

Juist nu is het versterken van de basis van de piramide nodig via **preventie, vroegsignalering en leefstijlondersteuning**, aldus GGZ Nederland (2020). Ook de SER noemt preventie en effectieve zorg als belangrijke elementen in de ondersteuning bij psychische problemen of aandoeningen (SER 2020).

Wat vraagt dit van gemeenten?

Van groot belang voor kinderen is dat er naast aandacht voor gezondheidsbelangen en sociaal economische belangen ook aandacht is voor hun belangen ten aanzien van welbevinden. Dat kan door hen zoveel mogelijk de ruimte te geven om hun mogelijkheden voor contacten, onderwijs en beweging als belangrijke basis voor hun welbevinden voort te zetten. In het beleid verdienen daarnaast de onderstaande thema's extra aandacht:

Signaleren versterken

Versterk de signalerende functie van professionals en burgers t.a.v. armoede, psychische gezondheid en leefstijl van kinderen/jongeren. De gevolgen van werkloosheid en armoede zijn groot en sterk gerelateerd aan psychische problemen en leefstijl. Het bespreken van de persoonlijke financiële situatie is niet vanzelfsprekend. Investeer hoe professionals en burgers de juiste vragen durven te stellen.

Afgestemd preventief aanbod jeugd

Kinderen leren van negatieve ervaringen als zij kunnen reflecteren en hun emoties kunnen verwoorden. Investeer in een passend en afgestemd preventief aanbod op gebied van welbevinden daar waar kinderen veel verblijven: scholen en kinderopvang. Juist nu is werken aan positieve mentale gezondheid (weerbaarheid, veerkracht, sociaal-emotionele vaardigheden) van de jeugd van belang. Door binnen het onderwijs in te zetten op een curriculum waarin ruimte is voor persoonlijke ontwikkeling en door te investeren in sociaal-emotionele vaardigheden. Dit kan bijvoorbeeld met het programma's van Gezonde School aanpak rondom welbevinden.

Integraal samenwerken

Borg de netwerken tussen zorgprofessionals en het sociale domein die rond kwetsbare kinderen in de eerste golf zijn ontstaan. Benut hen om preventief beleid verder vorm te geven. De druk op de zorg neemt toe door de coronacrisis. Hierdoor wordt steeds meer een beroep gedaan op mantelzorgers en vrijwilligers. Daarnaast blijven professionele hulpverleners – oftewel de formele zorg – uiteraard actief. Samenwerking tussen formele en informele zorg is (nog) lang niet altijd vanzelfsprekend. Investeren hierin loont.

Gezonde leefomgeving

Gezinnen en kinderen zijn in deze crisis meer dan ooit aangewezen op hun directe leefomgeving. Een gezonde leefomgeving heeft een positieve invloed op onze gezondheid. Zo'n omgeving nodigt uit om te bewegen, te ontspannen en te ontmoeten. Denk bijvoorbeeld aan een omgeving met uitnodigende fiets- en wandelroutes, schone lucht, aantrekkelijke ontmoetingsplaatsen en groene speelplekken. Investeer in buurt/wijk initiatieven op het gebied van een gezonde leefomgeving.

Inclusief jeugd/jongerenbeleid

Jongeren ervaren veel negatieve gevolgen van de COVID-19 crisis. Dat maakt het des te belangrijker om samen met hen passende oplossingen te zoeken. Dit is het moment om jongerenparticipatie effectiever vorm te geven. Het doel is hierbij is meer inzicht te krijgen in elementen die eraan bijdragen dat jongeren meer invloed krijgen op de aanpak van (lokale) sociale vraagstukken.

Investeer in kennis

Stimuleer en maak ruimte voor onderzoek naar effecten van de gevolgen van de COVID-19 crisis voor kinderen/jongeren in gemeenten. Door als gemeente samen met praktijkorganisaties en onderzoekers te leren en te verbeteren, dragen kennisnetwerken bij aan het gezond, veilig en kansrijk opgroeien van de jeugd.

Literatuur

- <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Jeugd-aan-het-roer.pdf>
- <https://www.nji.nl/nl/coronavirus/Professionals/Kwetsbaarheid-vanwege-een-beperking-bij-de-ouders-opvoeders>
- <https://www.nji.nl/nl/coronavirus/Voor-gemeenten/Communicatie-met-inwoners/Jongerenparticipatie>
- <https://www.trimbos.nl/kennis/geluk-onder-druk-onderzoek-naar-mentaal-welzijn-jongeren>
- <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2020/07/07/verwachte-gevolgen-van-corona-voor-de-psychische-gezondheid>
- <https://www.movisie.nl/artikel/meer-zorgen-jonge-mantelzorgers-tijdens-coronacrisis>
- <https://www.ser.nl/nl/Publicaties/zorg-voor-de-toekomst>
- <https://amazingerasmusmc.nl/actueel/alle-hens-aan-dek-voor-een-open-toekomst-voor-ieder-kind/>
- [https://www.binnenlandsbestuur.nl/sociaal/nieuws/gemeenten-duik-dieper-de-\(kinder\)armoede-in.14451385.lynkx](https://www.binnenlandsbestuur.nl/sociaal/nieuws/gemeenten-duik-dieper-de-(kinder)armoede-in.14451385.lynkx)
- <https://nos.nl/artikel/2347579-mbo-vreest-meer-studievertraging-door-coronamaatregelen.html>
- [https://www.voedingscentrum.nl/Assets/Uploads/voedingscentrum/Documents/Professionals/Pers/Persmappen/Rapportage%20-%20Eetgedrag%20en%20corona%20\(mei%202020\).pdf](https://www.voedingscentrum.nl/Assets/Uploads/voedingscentrum/Documents/Professionals/Pers/Persmappen/Rapportage%20-%20Eetgedrag%20en%20corona%20(mei%202020).pdf)
- <https://www.dekinderombudsman.nl/nieuws/kinderen-zien-opvallend-vaak-ook-voordelen-van-coronabeleid>
- <https://www.uva.nl/shared-content/faculiteiten/nl/faculteit-der-maatschappij-en-gedragwetenschappen/nieuws/2020/06/jongeren-en-corona.html?cb>
- <https://www.verwey-jonker.nl/nieuws/ook-tijdens-coronacrisis-veel-en-ernstig-geweld-bij-kwetsbare-gezinnen>
- https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Prestatieveld4/Samenspel%20tussen%20formele%20en%20informele%20zorg.pdf
- <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Opgroeien-en-opvoeden-in-armoede.pdf>

